

تعاون، سال بیستم، شماره ۲۱۰ و ۲۱۱، دی و بهمن ۱۳۸۸

بررسی عوامل مؤثر بر ترویج و توسعه فرهنگ تعاون در استان سیستان و بلوچستان

رضا منصور بستانی^۱، دکتر علیقلی حیدری^۲، دکتر حسن صدیقی^۳

چکیده

نظام تعاونی در بسیاری از کشورها یکی از بخشهای اساسی ساختارهای اقتصادی و اجتماعی محسوب می شود. مقاله حاضر مستخرج از تحقیقی توصیفی مربوط به سال ۸۷ است و به لحاظ هدفی که دارد می توان آن را "کاربردی" نیز دانست. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه دست اندرکاران بخش تعاون در استان سیستان و بلوچستان است که از میان آنها ۱۳۲ نفر به عنوان نمونه به شیوه کاملاً تصادفی مورد مطالعه قرار گرفتند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات علاوه بر آمار توصیفی، از ضریب تغییرات (C.V.) برای اولویت بندی متغیرهای مؤثر بر ترویج و توسعه فرهنگ تعاون استفاده شد.

نتیجه مطالعه نشان داد که بیشتر افراد مورد بررسی تحصیلات فوق دیپلم دارند و بیش از ۸۱ درصد از پاسخگویان مردند. از نظر پاسخگویان، از بین متغیرهای اقتصادی مؤثر بر توسعه فرهنگ تعاون، سیاستهای اقتصادی دولت و از بین متغیرهای آموزشی، وجود برنامه‌های رسانه

e-mail: j_bostany2@yahoo.com

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه زابل

۲. استاد مدعو دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند و مدیر کل دفتر تحقیقات و ارتقای بهره‌وری بخش تعاون، وزارت تعاون

۳. عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

ملی (تلویزیون) در اولویت اول و مورد تأکید و تأیید قرار گرفتند. در این راستا برنامه‌ها و اهداف دولت مؤثرترین متغیر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دولت در امر توسعه فرهنگ بوده است. اولویت بندی متغیرهای اجتماعی نیز نشان داد که از دیدگاه افراد مورد مطالعه، نظام آموزش رسمی جامعه در اولویت اول تأثیرگذاری بر توسعه فرهنگ تعاون قرار دارد. از بین پنج متغیر نگرشی مورد بررسی، از نظر پاسخگویان، دیدگاه مسئولان دولتی متغیری است که در تأثیرگذاری بر توسعه فرهنگ تعاون در این منطقه مؤثرتر از سایر متغیرها تشخیص داده شد.

کلیدواژه‌ها:

ترویج و توسعه، فرهنگ تعاون، سیستان و بلوچستان

مقدمه

نگاهی به گذشته بشر نشان می‌دهد حرکت‌های جمعی و تعاون‌گونه در همان ابتدای زندگی مردم در روی کره خاکی وجود داشته است، به طوری که صاحب نظران تشکیل اولین اجتماعات تعاونی را مربوط به هزاران سال قبل از میلاد مسیح می‌دانند. نخستین اجتماعات تعاونی در بین کشاورزان و ماهیگیران بیشتر رواج داشته است و همچنین اجتماعاتی وجود داشته‌اند که مایحتاج زندگی خود را مشترکاً تهیه می‌نموده و در اختیار افراد قرار می‌دادند، ولی در هر حال این اجتماعات تعاونی دارای تشکیلات و سازمان منظم نبوده و تنها دسته‌های مختلفی از افراد، چه در شهرها و چه در روستاها با هم همکاری متقابل داشته‌اند (پورافضل، ۱۳۴۷، ۱۲).

تعاون به صورت سنتی خود شامل مجموعه همیارها و معاضدتهای گروهی از مردم و یا یک جامعه به منظور آسانسازی معضلات می‌باشد و مظاهر آن در تمام اجتماعات انسانی دیده می‌شود. تعاونی سنتی شکل خاصی ندارد، متعلق به کسی نیست و حد و مرزی نمی‌شناسد. بهترین نمونه طرز همکاری و تعاون در ایران را می‌توان در میان مردم روستاها مشاهده کرد که به صورت یک سنت پسندیده از دوران باستان تاکنون همچنان میان کشاورزان ایرانی متداول بوده است، ولی مبحث تعاون به طور رسمی اولین بار در قانون تجارت سال ۱۳۰۳ شمسی مطرح شد (حسنی، ۱۳۶۳، ۳۴).

تعاونیهای سنتی یکی از انواع برجسته مشارکت در جامعه انسانی و از جمله در جامعه ایران هستند که به نامهای مختلف در مناطق مختلف کشور وجود دارند. با این اوصاف، فعالیتهای تعاونی در بین تمام اقشار جامعه و در زمینههای مختلف به وجود آمده و به همین نسبت نیز از خرده فرهنگ های آن گروه و قشر متأثر بوده است. در جامعه ایران به علت وجود فرهنگ بسیار غنی ایرانی - اسلامی، فرهنگ تعاون در بین مردم از غنای خاصی برخوردار است. تعاونیها در ایران دارای اشکال مختلفی از جمله تعاونی مصرف، مسکن، تولیدی، اعتبار، صنعتی و ... هستند که بخش مهمی از جمعیت کشور را در شهر و روستا در برمی گیرند (با بیش از ۲۰ میلیون عضو). با وجود قدمت بسیار زیاد سابقه تعاون در بین جامعه ایرانی، تشکلهای تعاونی در ایران در مقام مقایسه با خیلی از کشورهای جهان به لحاظ کارکرد اقتصادی و اجتماعی، وضعیت مطلوبی ندارند و میزان سرمایه گذاری و کارایی نیز در اکثر آنها دارای عملکرد قابل قبولی نیست و این در حالی است که فعالیتهای تعاونی در ایران از پشتوانه قانونی خوبی برخوردار بوده است. یادآور می شود که در سال ۱۳۳۲ اولین قانون تعاونی ایران با الهام از قوانین خاص دیگر کشورها، به صورت لایحه قانونی به تصویب رسید. در سال ۱۳۳۴ لایحه مزبور با اصلاحاتی از تصویب مجلس وقت گذشت و اولین قانون تعاون ایران تصویب شد که پایه و اساس تعاونیهای زیادی به خصوص بعد از سال ۱۳۴۱ قرار گرفت (www.aftab.ir).

سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور طبق برآوردهای انجام شده حدود ۵ درصد است. این بخش ۱۲ درصد از کل اشتغال کشور را پوشش می دهد. طبق هدفگذاری صورت گرفته، باید این سهم در پایان برنامه پنجم توسعه کشور به ۲۵ درصد برسد و در هر سال باید ۶۳ هزار فرصت شغلی توسط این بخش ایجاد شود. در هدف گذاری و برنامه ریزیهای بلندمدت در سند چشم انداز ۲۰ ساله کشور، بخش تعاون باید از رشد ۴۰۰ درصدی برخوردار شود و در این راستا باید تمامی توانمندیها و ظرفیتهای لازم برای رشد این بخش بررسی شود و هیچ فرصتی از دست نرود. پیش از هر چیز برای دستیابی به موفقیت در چنین عرصه ای شناخت و آگاهی از دیدگاه ها و فرهنگ و خرده فرهنگ های موجود در بین مردم و همچنین شناسایی عوامل

آموزشی، اجتماعی و فنی می تواند در بهبود تعاونیهای موجود در کشور یاری رسان باشند، چرا که فرهنگ باور و اعتقادات و سنن مردم را نشان می دهد و در مورد تعاون نیز فرهنگ تعاون مبین اعتقادات و باور های مردم به حرکت های متشکل و هدفمند در دستیابی به اهداف اقتصادی و اجتماعی است. نگاهی به تاریخ اجتماعی ایران نیز حکایت از ریشه های عمیق فرهنگ تعاون در بین جوامع مختلف ایرانی دارد. با این حال بهره مندی و استفاده کارآمد از این مقوله در بین مردم از جمله در استان سیستان و بلوچستان آن طور شاید و باید معنی دار نبوده و استقرار تشکلهای تعاونی در این منطقه با موانع و مشکلاتی همراه بوده است.

به اعتقاد صاحب نظران، شیوه ها و روشهای متفاوتی برای ترویج و توسعه فرهنگ تعاون در کشورهای مختلف به کار گرفته شده است که این شیوه ها از مؤلفه ها و متغیرهای زیادی تأثیر پذیرند و تأثیر بسیار زیادی نیز در رشد و گسترش تعاونیها دارند.

هدف اصلی این پژوهش، بررسی عوامل مؤثر بر ترویج و توسعه فرهنگ تعاون (هم از بعد رسمی و ساختاری و هم از بعد غیررسمی و فرهنگ سازی عمومی) در استان سیستان و بلوچستان می باشد که برای دستیابی به این هدف کلی سعی شده است به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

- مهمترین عوامل مؤثر بر ترویج و توسعه فرهنگ تعاون در استان سیستان و بلوچستان کدامند؟

- موانع و عوامل باز دانه و پیش برنده توسعه فرهنگ تعاون در استان سیستان و بلوچستان چیست؟

- باورها و نگرشهای مسئولان نسبت به بخش تعاون چگونه است؟

- نقش ترویج در شکل دهی فرهنگ تعاون چیست؟

- عناصر و مؤلفه های ترویج تعاون کدامند؟

در بررسی مبانی نظری این تحقیق از دیدگاه متخصصان و پژوهشگران به عوامل و عناصر مختلفی در توسعه فرهنگ تعاون اشاره شده است که جهت رعایت اختصار تنها به ذکر برخی از آنها اشاره و سپس در قالب مدل فرضی (مدل ۱) جمع بندی ارائه می شود.

ترویج به عنوان یک شیوه آموزشی غیررسمی در تمامی علوم انسانی و علوم پایه به نوعی با انسان سروکار دارند جایگاه خود را یافته است. در تمامی مؤسسات دولتی که به نوعی با آموزش سروکار دارند، معضل نیروی انسانی ماهر و بودجه از مسائل عمده در فعالیتهای ترویجی محسوب می شود. به هر حال تعدادی از کارشناسان علوم تربیتی و آموزشی، آموزش را فرایندی هزینه بر و دیربازده می دانند. امروزه در کلیه فعالیتهای با به کارگیری روشهای جدید در جهت کاهش هزینه ها و تأمین سود گام بر می دارند. از جمله این رویکردها در ترویج تعاون عبارتند از:

- به کارگیری ترویج خصوصی؛
 - بهره گیری از طرحهایی مانند سربازمروج تعاون؛
 - فعال سازی اتحادیه های تعاونی و اتاقهای تعاون در بخش آموزش و ترویج؛
 - فعال سازی تعاونیها در امر آموزش و ترویج؛
 - تشکیل و توسعه تعاونیهای آموزشی و ترویجی؛
 - توسعه همکاری با دستگاه های اجرایی و بهره گیری از مشارکت آنها؛
 - توسعه نمایشگاه های ترویجی تعاون؛
 - فعال سازی کلیه کارشناسان بخش تعاون در امر ترویج؛
 - مشارکت فعال با صدا و سیما؛
 - بهره گیری مؤثر و مناسب از فناوریهای جدید مانند اینترنت و لوح فشرده؛
 - استفاده از شیوه های تشویقی در تعاونیها؛
 - معرفی تعاونیهای الگو و موفق با روشهای مناسب ترویجی.
- پاتیش کومار (۱۳۸۰) از نظریه پردازان تعاون، انجام برنامه های ترویجی در شرکتهای تعاونی را متناسب با شرایط و ملزوماتی می داند و در همین ارتباط موارد زیر را به عنوان راهبردهای آموزشی و ترویجی شرکتهای تعاونی مطرح می کند:
۱. رویکرد آموزشی باید کاملاً در ارتباط با منابع قابل دسترس باشد. گردانندگان سیستم آموزش تعاون باید بدانند هزینه آموزشهای نوین بسیار بالاست.

۲. باید بر آموزش کارکنان در زمینه جایگاه تاریخی تعاون تأکید شود تا آنها به نقش و اهمیت تعاونیها در تحقق عدالت اقتصادی - اجتماعی پی ببرند.
۳. اصول تعاون و ارزشهای تعاونی نباید در سطح بحثهای نظری باقی بمانند و مؤسسات آموزشی باید آنها را در جلسات آموزشی خود بگنجانند یا جلسات ویژه‌ای برای آموزش اصول و ارزشهای تعاونی برگزار نمایند.
۴. ماهیت و میزان دخالت دولت، عاملی تعیین کننده و تأثیرگذار بر فعالیتهای تعاونیهاست و لذا باید نقش دولتها محدود به ارائه حمایتهای مالی و آگاه نمودن مردم شود. بهتر است تعاونیها بر اساس اصول دموکراتیک و مقتضیات منابع انسانی اداره شوند.
۵. داوطلبانی که شرایط لازم برای ورود به مراکز آموزشی را ندارند نباید در کلاسها حضور پیدا کنند.
۶. برای ترغیب کارکنان به حضور در دوره های آموزشی، تعاونیها باید انگیزه‌های مادی ایجاد نمایند.
۷. مدیریت آموزش گیرندگان وظیفه‌ای دشوار است، زیرا آنها نقش مهمی در سازمانهای خود ایفا می کنند که بدون آن، دوره های آموزشی کامل نخواهد بود. آموزش گیرندگان باید با کمال دقت و ظرافت انتخاب شوند. داشتن شرایط لازم تحصیلات و مدارک دانشگاهی برای داوطلبان به تنهایی کافی نیست و آنها باید توانایی انجام تحقیقات دانشگاهی، یادگیری مباحث کلاس و تحقیقات عملی را دارا و مهمتر از همه به تعاونیها و فعالیتهای تعاونی واقعاً علاقه مند باشند.
۸. رویکردی مدون برای تأیید داوطلبان وجود ندارد. افرادی که نیاز چندانی به آموزش ندارند نباید بیش از سایر افراد به دوره های آموزشی اعزام شوند، زیرا از گروه های مورد نظر در آموزش محروم می شوند.
۹. برای توسعه فعالیتهای آموزشی و حرفه‌آموزی، تعاونیهای بزرگ باید کتابخانه‌ای ویژه دایر نمایند. وجود یک کتابخانه داخلی به تعاونیها کمک خواهد کرد تا کارکنان خود را با آخرین دستاوردها در زمینه‌های مورد نظر آشنا سازند.

۱۰. مؤسساتی نظیر ICA و JTC ها باید از برگزاری دوره های تکراری جلوگیری کنند و دوره های آموزشی را بهنگام سازند. تغییر در رویکردها مهمترین نیاز آنان می باشد.
۱۱. مراکز کوچک حرفه‌آموزی JTC هنوز از شیوه های آموزشی سنتی تبعیت می کنند. استفاده از شیوه‌های مطلوب برای شرکت کنندگان می تواند اثربخشی دوره‌ها را افزایش دهد و تغییر در میزان دانش و مهارت و نگرش شرکت کنندگان را تسهیل نماید.
۱۲. تجهیز مراکز حرفه‌آموزی زمینه های تخصصی ویژه، مناسب به نظر می رسد.
۱۳. مراکز حرفه‌آموزی باید روابط خود را با مؤسسات مدیریت تعاونی (ICMs) افزایش دهند و ICMs ها نیز ارتباط مؤثرتری با مؤسسات مالی برقرار نمایند (پاتیش کومار، ۱۳۸۰).

مدل ۱. مدل فرضی تحقیق برگرفته از مطالعات نظری و پیشینه تحقیق

روش‌شناسی تحقیق

این مطالعه در دو سطح انجام گرفته است؛ در مرحله اول با استفاده از مطالعه کتابخانه‌ای و جستجوی اینترنتی و مراجعه به مراکز اسناد و کتابخانه کشور و سازمانها و نهادهای مرتبط با موضوع تحقیق، داده‌های ثانویه مربوط به بخش تعاون و تعاونیهای موجود در سطح کشور گردآوری شد. در مرحله دوم، تحقیق به صورت میدانی دنبال گردید و با بهره‌گیری از پرسشنامه، نگرش مسئولان تعاونی استان سیستان و بلوچستان نسبت به بخش تعاون و تعاونیها بررسی و تجزیه و تحلیل شد. این تحقیق از نوع توصیفی است و به لحاظ هدفی که دنبال می‌کند، از نوع "کاربردی" است؛ زیرا با استفاده از نتایج تحقیقات، در پی بهبود و اصلاح وضعیت موجود در بخش تعاون است و نتایج آن برای دست اندرکاران این بخش قابل استفاده خواهد بود. همچنین با توجه به اینکه بخشی از این پژوهش بر پایه نظرسنجی از دست اندرکاران تعاون به شرح و توصیف شرایط فعلی می‌پردازد، پژوهش حاضر از لحاظ گردآوری داده‌ها توصیفی پیمایشی است.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات علاوه بر آمار توصیفی، از ضریب تغییرات (C.V.) برای اولویت بندی گویه‌ها استفاده گردید.

این تحقیق در استان سیستان و بلوچستان صورت گرفت و در مرحله نمونه‌گیری پنج شهرستان استان از مناطق چهارگانه (شمال، جنوب، شرق و غرب) و مرکز استان انتخاب و داده‌های مورد نیاز گردآوری شد.

متغیرهای تحقیق شامل عوامل اقتصادی، آموزشی، اجتماعی، نگرشی، مدیریتی (برنامه‌ریزی و سیاستگذاری) است.

جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه اعضای هیئت مدیره تعاونیها و کارشناسان و رؤسای ادارات تعاون استان سیستان و بلوچستان است. بر اساس اطلاعات موجود در استان، جمع کلیه مدیران عامل تعاونیها و رؤسای واحدها و ادارات استان ۲۰۰ نفر می‌باشد. برای

برآورد حجم نمونه آماری از فرمول کوکران استفاده گردید که با درجه خطای ۵ درصد حجم نمونه ۱۳۲ نفر تعیین شد. نمونه فوق به شیوه کاملاً تصادفی مورد مطالعه قرار گرفت. ابزار مورد استفاده برای گردآوری داده‌ها از جامعه مورد مطالعه در این تحقیق پرسشنامه است که شامل ۲۳ سؤال اصلی می‌باشد.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

۱. ویژگی‌های فردی و شغلی پاسخگویان

- نتیجه مطالعه نشان داد که اکثریت افراد مورد مطالعه با فراوانی ۸۴ نفر (۶۳/۶ درصد) دارای تحصیلات فوق دیپلم می‌باشند و بیش از ۸۱ درصد از پاسخگویان مردند. همچنین سن ۸۴ درصد افراد مورد مطالعه کمتر از ۵۰ سال می‌باشد.

- بررسی سابقه کار افراد مورد مطالعه نشان می‌دهد حداقل سابقه کار ۱ سال و حداکثر ۲۹ سال می‌باشد و بیشترین فراوانی به گروه ۱۱-۱۵ سال با فراوانی ۴۷ نفر (۳۵/۶ درصد) مربوط است.

۲. متغیرهای اقتصادی مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

- وجود ساختارهای اقتصادی قوی در جامعه یکی از متغیرهای اقتصادی مورد مطالعه است که ۱۱۴ نفر (۸۶/۴ درصد) از افراد مورد مطالعه این متغیر را در حد زیاد و خیلی زیاد در توسعه فرهنگ تعاون مؤثر دانسته‌اند.

- نتیجه بررسی نشان می‌دهد که بیش از ۹۷ درصد از افراد مورد مطالعه عامل سیاستهای اقتصادی دولت را در حد خیلی زیاد و زیاد در توسعه فرهنگ تعاون در منطقه سیستان و بلوچستان مؤثر دانسته‌اند.

- بر اساس نظر پاسخگویان، میزان سرمایه گذاری دولت عامل مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون ارزیابی شد به طوری که از کل افراد مورد مطالعه ۱۱۴ نفر (۸۶/۳ درصد) این عامل را در حد خیلی زیاد و زیاد در امر توسعه فرهنگ تعاون مؤثر دانستند.

- ۷۰/۷ درصد از پاسخگویان حمایت‌های مالی و تسهیلاتی از تعاونیها را در حد خیلی زیاد و زیاد در امر توسعه فرهنگ تعاون مؤثر دانسته‌اند.

- بیش از ۷۴ درصد از افراد مورد مطالعه وجود بازارهای مناسب در منطقه را در حد زیاد و خیلی زیاد در امر توسعه فرهنگ تعاون مؤثر دانسته‌اند.

۳. متغیرهای آموزشی مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

- بیش از ۴۶/۲ درصد از افراد مورد مطالعه برگزاری جشنواره تعاون را در حد زیاد و خیلی زیاد در امر توسعه فرهنگ تعاون مؤثر دانسته‌اند.

- بیشترین فراوانی در خصوص نقش برنامه‌های رسانه ملی در توسعه فرهنگ تعاون مربوط به گزینه زیاد با فراوانی ۱۱۹ نفر (۹۰/۲ درصد) می‌باشد.

- بیش از ۷۵ درصد از افراد مورد مطالعه یکی از متغیرهای دخیل در توسعه فرهنگ تعاون را ارائه آموزشهای مهارتی و فنی در حوزه تعاون ارزیابی کرده‌اند.

- وجود الگوهای موفق تعاون از دیدگاه پاسخگویان تأثیر مثبتی در امر توسعه فرهنگ تعاون در منطقه مورد مطالعه داشته به طوری که ۶۷/۴ درصد تأثیر آن را در حد زیاد و خیلی زیاد دانسته‌اند.

- از دیدگاه ۶۹/۷ درصد از افراد مورد مطالعه، وجود مراکز آموزشی و ترویجی در حد زیاد و خیلی زیادی در توسعه فرهنگ تعاون مؤثر بوده‌اند.

- از دیدگاه ۶۴/۴ درصد از افراد مورد مطالعه، وجود مراکز فنی و حرفه‌ای در حد زیاد و خیلی زیادی در توسعه فرهنگ تعاون مؤثر بوده‌اند.

- ۵۶/۸ درصد از افراد مورد مطالعه تأثیر برگزاری نمایشگاه‌های تعاون را در توسعه فرهنگ تعاون در حد زیاد و خیلی زیاد دانسته‌اند.

- از دیدگاه ۵۰ درصد از پاسخگویان، تأثیر چاپ و انتشار نشریات تعاون در توسعه فرهنگ تعاون در حد زیاد و خیلی زیاد ارزیابی شده است.

- از دیدگاه ۵۰/۸ درصد از افراد مورد مطالعه، تعداد کارشناسان ترویجی تعاون در استان نقش زیاد و خیلی زیادی در توسعه فرهنگ تعاون داشته است.

- حدود ۵۷ درصد از پاسخگویان دسترسی مردم به مراکز آموزش تعاون را در حد خیلی زیاد و زیاد در امر توسعه فرهنگ تعاون مؤثر دانسته‌اند.

۴. متغیرهای اجتماعی مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

- بر اساس یافته‌های این تحقیق، ۵۲/۳ درصد از افراد مورد مطالعه وجود رهبران تعاون در منطقه را در حد خیلی زیاد و زیاد در امر توسعه فرهنگ تعاون مؤثر دانسته‌اند.

- ۵۵/۳ درصد از پاسخگویان سیاستهای آموزشی تعاون در منطقه را در حد خیلی زیاد و زیاد در امر توسعه فرهنگ تعاون مؤثر ارزیابی کرده‌اند.

- اکثریت پاسخگویان (۵۵/۳) کارکرد نظام آموزش رسمی جامعه را در توسعه فرهنگ تعاون در منطقه سیستان و بلوچستان در حد متوسط تا خیلی کم ارزیابی کرده‌اند.

- ۵۳ درصد از پاسخگویان وجود رشته تعاون در منطقه را در فرهنگ تعاون مؤثر دانسته‌اند.

- از دیدگاه ۶۱/۳ درصد از پاسخگویان، نقش تعداد تشکلهای تعاون در منطقه در توسعه فرهنگ تعاون در حد زیاد و خیلی زیاد مؤثر دانسته شده است.

- ۷۴/۲ درصد از افراد مورد مطالعه تأثیر وجود افراد خبره و متخصص تعاون را در منطقه در امر توسعه فرهنگ تعاون در حد خیلی زیاد و زیاد ارزیابی کرده‌اند.

- نقش مراکز تربیت مربی تعاون در توسعه فرهنگ تعاون در منطقه در حد خیلی زیاد و زیاد ارزیابی شده است.

۵. متغیرهای برنامه ریزی و سیاستگذاری مؤثر دولت در توسعه فرهنگ تعاون

نتیجه بررسی در خصوص برنامه ریزی و سیاستگذاری دولت در توسعه فرهنگ تعاون نشان می‌دهد که بیش از ۷۰ درصد از افراد مورد مطالعه وجود قوانین مناسب در حوزه تعاون را

در امر توسعه فرهنگ تعاون در حد خیلی زیاد و زیاد مؤثر دانسته و همچنین بیش از ۸۵ درصد از افراد مورد مطالعه (۱۱۴ نفر) واگذاری تصدی امور به تعاونیها را یکی دیگر از عوامل مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون دانسته‌اند. در کنار این دو عامل، وجود برنامه‌ها و اهداف دولت در حد خیلی زیاد برای توسعه فرهنگ تعاون ضروری تشخیص داده شده است.

۶. متغیرهای نگرشی و باورهای مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

- از دیدگاه ۹۵/۴ درصد پاسخگویان، نوع دیدگاه مسئولان دولتی برای توسعه فرهنگ تعاون در حد زیاد و خیلی زیاد مؤثر می‌باشد.

- بیش از ۸۷ درصد (۱۱۶ نفر) پاسخگویان باورها و سنتهای مسئولان را در جهت توسعه فرهنگ تعاون در حد زیاد و خیلی زیاد مؤثر دانسته‌اند.

- از دیدگاه ۷۳/۴ درصد پاسخگویان، مسئله مدیریت تعاون برای توسعه فرهنگ آن در حد خیلی زیاد مؤثر می‌باشد.

- از دیدگاه ۸۴/۸ درصد پاسخگویان، تأثیر دانش و اطلاعات فنی و حرفه‌ای مسئولان در توسعه فرهنگ تعاون در حد خیلی زیاد ارزیابی شده است.

- ۶۰/۶ درصد پاسخگویان شکل گیری تعاونیها بر اساس نیازهای مردم را در توسعه فرهنگ تعاون در حد خیلی زیاد مؤثر دانسته‌اند.

۷. موانع و مشکلات مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

- اکثریت پاسخگویان (۶۶ درصد) ضعف قوانین در جامعه را یکی از موانع و مشکلات مهم (در حد زیاد و خیلی زیاد) در عدم توسعه فرهنگ تعاون دانسته‌اند (جدول ۱).

- ۵۸/۳ درصد پاسخگویان نبود اتحادیه‌های قوی در منطقه را در حد خیلی زیاد و زیاد مانعی در جهت توسعه فرهنگ تعاون دانسته‌اند (جدول ۱).

- اکثریت پاسخگویان (۸۶/۴ درصد) شناخت ناکافی مدیران از تعاون را یکی از موانع و مشکلات مهم (در حد زیاد و خیلی زیاد) در توسعه نیافتگی فرهنگ تعاون دانسته‌اند (جدول ۱).

- ۶۰/۶ درصد پاسخگویان ضعف دسترسی مسئولان به اطلاعات مربوط به تعاونیها را مانعی برای توسعه فرهنگ تعاون در منطقه دانسته اند (جدول ۱).
- ۵۰/۷ درصد پاسخگویان عدم به کارگیری روشهای مناسب ترویجی را یکی دیگر از موانع توسعه فرهنگ تعاون در منطقه دانسته اند (جدول ۱).
- ۴۷ درصد پاسخگویان عدم رونق اقتصادی در جامعه را در توسعه فرهنگ تعاون در منطقه چندان مؤثر ندانسته اند (جدول ۱).

جدول ۱. توزیع فراوانی موانع و مشکلات مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

گزینه	خیلی زیاد		زیاد		کم		خیلی کم	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
ضعف قوانین در جامعه	۶۰	۴۵/۵	۲۷	۲۰/۵	۴۵	۳۴/۱	-	-
نبود اتحادیه های قوی در منطقه	۵۹	۴۴/۷	۱۸	۱۳/۶	۴۴	۳۳/۳	۱۱	۸/۳
شناخت ناکافی مدیران	۵۷	۴۳/۲	۵۷	۴۳/۲	۱۸	۱۳/۶	-	-
ضعف دسترسی مسئولان به اطلاعات مربوط به تعاونیها	۴۷	۳۵/۶	۳۳	۲۵/۰	۵۲	۳۹/۴	-	-
عدم به کارگیری روشهای مناسب ترویجی	۱۸	۱۳/۶	۴۹	۳۷/۱	۳۶	۲۷/۳	۲۹	۲۲/۰
عدم رونق اقتصادی در جامعه	۵۹	۴۴/۷	۳	۲/۳	۷۰	۵۳/۰	-	-

مأخذ: یافته های تحقیق

۸. اولویت بندی متغیرهای اقتصادی مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

برای بررسی میزان تأکید و اولویت بندی متغیرهای مورد مطالعه از شاخص ضریب تغییرات (C.V.) استفاده گردید و نتیجه بررسی نشان داد که از بین متغیرهای اقتصادی، پاسخگویان بر سیاستهای اقتصادی دولت بیشترین تأکید را داشته اند و بعد از آن وجود ساختارهای اقتصادی قوی در جامعه قرار دارد (جدول ۲).

جدول ۲. اولویت بندی متغیرهای اقتصادی مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات (C.V.)	رتبه
۱	سیاستهای اقتصادی دولت	۳/۴۱	۰/۵۹	۰/۱۷	۱
۲	وجود ساختارهای اقتصادی قوی در جامعه	۳/۱۵	۰/۶۳	۰/۲۰	۲
۳	میزان سرمایه گذاری دولت	۳/۳۸	۰/۷۳	۰/۲۱	۳
۴	قوانین و مقررات بانکی	۳/۲۸	۰/۸۵	۰/۲۵	۴
۵	وجود بازارهای مناسب در منطقه	۳/۳۷	۰/۹۰	۰/۲۶	۵
۶	حمایتهای مالی و تسهیلاتی	۳/۰۷	۰/۸۷	۰/۲۸	۶
۷	خرید تضمینی محصولات	۳/۱۵	۱/۰۳	۰/۳۲	۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۹. اولویت بندی متغیرهای آموزشی مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

بر اساس شاخص C.V. محاسبه شده، از دیدگاه پاسخگویان، وجود برنامه‌های رسانه ملی در اولویت اول و وجود مراکز آموزشی - ترویجی در اولویت بعدی قرار دارد (جدول ۳).

جدول ۳. اولویت بندی متغیرهای آموزشی مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات (C.V.)	رتبه
۱	برنامه‌های رسانه ملی	۳/۰۶	۰/۳۰	۰/۰۹	۱
۲	وجود مراکز آموزشی و ترویجی	۲/۸۱	۰/۶۱	۰/۲۱	۲
۳	برگزاری جشنواره تعاون	۳/۰۹	۰/۷۲	۰/۲۳	۳
۴	آموزشهای مهارتی و فنی	۳/۰۵	۰/۷۲	۰/۲۴	۴
۵	برگزاری نمایشگاه‌های تعاون	۲/۶۲	۰/۶۷	۰/۲۵	۵
۶	برنامه‌های رادیویی	۲/۴۲	۰/۶۴	۰/۲۶	۶
۷	وجود مراکز فنی و حرفه‌ای	۲/۸۵	۰/۷۶	۰/۲۶	۷
۸	وجود الگوهای موفق تعاونی	۳/۱۰	۰/۸۶	۰/۲۷	۸
۹	تعداد کارشناسان ترویجی تعاون در استان	۲/۵۶	۰/۷۱	۰/۲۷	۹
۱۰	دسترسی مردم به مراکز آموزش تعاون	۲/۵۶	۰/۹۵	۰/۳۷	۱۰
۱۱	چاپ و انتشار نشریات تعاون	۲/۶۸	۱/۰۵	۰/۳۹	۱۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۱۰. اولویت بندی متغیرهای اجتماعی مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

بر اساس شاخص C.V.، از دیدگاه پاسخگویان نظام آموزش رسمی جامعه در اولویت اول و وجود رهبران تعاون در منطقه در اولویت بعدی قرار دارد (جدول ۴).

جدول ۴. اولویت بندی متغیرهای اجتماعی مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات (C.V.)	رتبه
۱	نظام آموزش رسمی جامعه	۲/۴۶	۰/۵۱	۰/۲۰	۱
۲	وجود رهبران تعاون در منطقه	۲/۶۰	۰/۶۳	۰/۲۴	۲
۳	سیاستهای آموزشی تعاون در منطقه	۲/۷۱	۰/۷۳	۰/۲۶	۳
۴	مراکز تربیت مربی تعاون	۲/۶۶	۰/۸۷	۰/۳۲	۴
۵	تعداد تشکلهای تعاون در منطقه	۲/۴۰	۰/۸۴	۰/۳۴	۵
۶	وجود رشته تعاون در منطقه	۲/۴۰	۰/۹۳	۰/۳۸	۶
۷	وجود افراد خبره و متخصص تعاون	۲/۹۴	۱/۱۹	۰/۴۰	۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۱۱. اولویت بندی نگرشها و باورهای مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

بر اساس شاخص C.V.، از نظر پاسخگویان، دیدگاه مسئولان دولتی در اولویت اول و باورها و سنتهای مسئولان در اولویت بعدی قرار دارد (جدول ۵).

جدول ۵. اولویت بندی متغیرهای نگرشی و باورهای مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات (C.V.)	رتبه
۱	دیدگاه مسئولان دولتی	۳/۵۵	۰/۶۵	۰/۱۸	۱
۲	باور ها و سنتهای مسئولان	۲/۹۶	۰/۵۴	۰/۱۸	۲
۳	مدیریت تعاون در منطقه	۳/۲۶	۰/۸۸	۰/۲۶	۳
۴	عدم شکل‌گیری تعاونیها بر اساس نیازهای مردم	۲/۶۷	۰/۷۱	۰/۲۶	۴
۵	دانش و اطلاعات فنی و حرفه‌ای مسئولان	۳/۰۸	۰/۹۹	۰/۳۲	۵

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۱۲. اولویت بندی متغیرهای برنامه‌ریزی و سیاستگذاری مؤثر دولت در توسعه فرهنگ تعاون

بر اساس شاخص C.V.، از دیدگاه پاسخگویان، وجود برنامه‌ها و اهداف دولت در اولویت اول و واگذاری تصدی امور به تعاونیها در اولویت بعدی قرار دارد (جدول ۶).

جدول ۶. اولویت بندی متغیرهای برنامه‌ریزی و سیاستگذاری مؤثر دولت در

توسعه فرهنگ تعاون

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات (C.V.)	رتبه
۱	برنامه‌ها و اهداف دولت	۳/۵۰	۰/۵۷	۰/۱۶	۱
۲	واگذاری تصدی امور به تعاونیها	۳/۰۲	۰/۵۴	۰/۱۷	۲
۳	وجود قوانین مناسب در حوزه تعاون	۳/۰۷	۰/۷۴	۰/۲۴	۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

۱. با توجه به اینکه اکثریت پاسخگویان (بیش از ۸۰ درصد) جوان و میانسال هستند، بنابراین از اقشار فعال جامعه به شمار می‌آیند و نظر به اینکه بیشترین افراد دارای سابقه کاری ۱۱-۱۵ سال می‌باشند، لذا از تجربه کافی برای اظهارنظر برخوردار بوده‌اند.

۲. با توجه به اینکه اکثریت پاسخگویان دارای تحصیلات کاردانی می‌باشند، لذا می‌توان نتیجه گرفت به رغم تلاشهای ۳۰ ساله پس از انقلاب برای توسعه مراکز آموزش عالی در استانهای محروم و اختصاص سهمیه‌های خاص به این مناطق، سطح تحصیلات مسئولان منطقه از حد انتظار پایین تر بوده است و این موضوع می‌تواند در توسعه فرهنگ تعاون نیز تأثیرگذار باشد.

۳. با اینکه بیش از ۹۷ درصد از افراد مورد مطالعه عامل سیاستهای اقتصادی دولت را در حد خیلی زیاد و زیاد در توسعه فرهنگ تعاون در منطقه سیستان و بلوچستان مؤثر دانسته‌اند، اما تنها ۴۷ درصد پاسخگویان عدم رونق اقتصادی جامعه را در حد زیاد و خیلی زیاد در توسعه نیافتگی فرهنگ تعاون در منطقه مؤثر دانستند؛ لذا می‌توان نتیجه گرفت بخش قابل

توجهی از پاسخگویان هنوز عامل و موتور اصلی توسعه را بیرون از جامعه مورد نظر فرض می‌کنند و این موضوع با نظریه‌های مطرح در سه دهه اخیر منافات دارد.

۴. با توجه به اینکه اکثریت پاسخگویان یعنی ۱۱۴ نفر (۸۶/۳ درصد) میزان سرمایه‌گذاری دولت را عامل مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون ارزیابی کرده‌اند، بنابراین علاوه بر ارجحیت سیاستگذاری دولتی در توسعه فرهنگ تعاون، پاسخگویان معتقدند سرمایه‌گذاری مستقیم دولت در زمینه توسعه فرهنگ تعاون کاملاً ضروری است.

۵. تأکید بالای پاسخگویان بر ضرورت سیاستگذاری اقتصادی دولت در توسعه تعاون از زاویه دیگر نیز قابل تحلیل می‌باشد. این موضوع نشان می‌دهد شاید یکی از دلایل عدم توسعه دو بخش اقتصادی تعاون و خصوصی فراهم نبودن شرایط و بستر لازم در بخش دولتی برای واگذاری سهم موجود خود در بخش اقتصادی باشد.

۶. از آنجا که ۷۸ درصد پاسخگویان تأثیر جشنواره‌های ترویجی را در توسعه فرهنگ تعاون در حد زیاد و خیلی زیاد ارزیابی نموده‌اند و این در حالی است که این فعالیت تنها سه سال اخیر آغاز شده و قدمت کمی دارد، لذا در این مدت محدود توانسته است جایگاه خوبی پیدا کند و جا دارد به کمیت و کیفیت برگزاری این جشنواره‌ها بیش از گذشته توجه شود.

۷. با توجه به اینکه اکثر افراد مورد مطالعه یکی از متغیرهای دخیل در توسعه تعاون را ارائه آموزشهای مهارتی و فنی (آموزشهای غیر رسمی) در حوزه تعاون ارزیابی کرده‌اند و همچنین درصد قابل توجهی وجود مراکز فنی و حرفه‌ای را در حد زیادی در امر توسعه فرهنگ تعاون مؤثر دانسته‌اند، لذا ایجاد و توسعه این مراکز در سطح کشور به طور عام و در مناطق محروم به ویژه استان سیستان و بلوچستان به طور خاص از اولویت بالایی برخوردار است.

۸. با توجه به تأثیر مثبت الگوهای مناسب تعاون در امر توسعه فرهنگ تعاون در منطقه و اینکه این الگوها نمونه‌های عملی و کاربردی موفقیت در یک زمینه خاص می‌باشند و افراد جامعه تأثیر بیشتری از همگروه‌های خود می‌پذیرند، لذا این نتیجه با نتایج تأثیر جشنواره و نمایشگاه نیز همخوانی دارد.

۹. در حد کم ارزیابی شدن تأثیر کارکرد نظام آموزش رسمی جامعه در توسعه فرهنگ تعاون در منطقه از دو لحاظ قابل تحلیل است: اول اینکه چون در حال حاضر مراکزی برای این منظور در سطح استان وجود ندارد، لذا دیدگاه مثبت چندانی بین پاسخگویان وجود نداشته است. دوم اینکه اعتقاد کافی به کادر سازی و توسعه زیر ساخت‌هایی که نتایج آن در آینده مشخص می‌شود وجود ندارد و لذا دوره های غیر رسمی و ترویجی‌ای که سریعاً کاربرد دارند مقبول‌ترند.

۱۰. با توجه به اینکه اکثر پاسخگویان ضعف قوانین در جامعه را یکی از موانع و مشکلات مهم و مؤثر در توسعه فرهنگ تعاون دانسته و از طرفی بیشتر افراد مورد مطالعه وجود قوانین و مقررات مناسب را برای توسعه فرهنگ تعاون ضروری دانسته‌اند، لذا لازم است کارگروهی تخصصی در زمینه اصلاح قوانین بخش تعاون تشکیل شود و پیگیری های لازم را جهت عملیاتی نمودن اصلاحات پیشنهادی به عمل آورد.

۱۱. نظر به اینکه اکثر پاسخگویان شناخت ناکافی مدیران و ضعف دسترسی مسئولان به اطلاعات مربوط به تعاونیها را موانع توسعه فرهنگ تعاون در منطقه سیستان و بلوچستان دانسته‌اند، لذا این موضوع نشان می‌دهد متولیان بخش تعاون استان در وهله اول نیاز به آموزش دارند تا با شناخت بهتر بخش بتوانند در جهت توسعه فرهنگ تعاون در منطقه اقدام نمایند.

۱۲. مؤثر بودن وجود افراد خبره و متخصص تعاون و همچنین کارشناسان کادر در توسعه فرهنگ تعاون نشان می‌دهد که پاسخگویان به کمبود نیروی انسانی هم از بعد نیروهای کارشناس مؤظف و هم نیروهای غیر مؤظف و افراد خبره فعال در بخش اعتقاد دارند.

۱۳. اکثر پاسخگویان نقش تعداد تشکلهای تعاون در منطقه را در توسعه فرهنگ تعاون مؤثر دانسته‌اند و لذا می‌توان گفت توسعه کمی تعاونیها در منطقه می‌تواند سبب توسعه فرهنگ تعاون شود.

۱۴. با توجه به اینکه اکثر پاسخگویان وجود برنامه های آموزشی و ترویجی در رسانه ملی را در اولویت اول متغیرهای آموزشی مؤثر بر توسعه فرهنگ تعاون دانسته‌اند و از سویی

فرهنگ سازی رسالت اصلی این رسانه است و هزینه کمتری دارد و افراد زیادی را تحت پوشش قرار می دهد، لذا جا دارد به توسعه کمی و کیفی برنامه های ترویج و توسعه فرهنگ تعاون در صدا و سیما اقدام شود.

منابع

۱. پاتیشن کومار (۱۳۸۰)، افزایش قابلیت های کارکنان از طریق آموزش ارزشهای تعاونی، ترجمه اصغر بیات، نشریه تعاون.
۲. پورافضل، حسن (۱۳۴۷)، تعاون، دانشگاه تهران.
۳. تعاونی و مشارکت مردمی، (۱۳۸۵) / www.aftab.ir
۴. حسنی، حسن (۱۳۶۳)، حقوق تعاون، شرکت های تعاونی، جلد اول، تهران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی